

Törő László Dávid: „A szellemtörténet is csak az adatokból indulhat ki” – Eckhart Ferenc történelmi munkásságának főbb problémái – Recenzió, készítette: Gulyás Kristóf

Kiemelkedő, korszakos történészek életművének jelentőségét nemcsak abban mérhetjük, hogy hányan indultak útnak példáik nyomán, hányszor hivatkoztak műveikre, vagy hányan fejlesztették tovább mindazt az elméleti tudást, melyet gyűjtöttek és formáltak. A tudományos vita, mely munkásságukat kíséri, esetleg vitatja mai napig, ugyanúgy egy-egy életmű jelentőségét – hovatovább megkerülhetetlenségét – demonstrálja. Az értelmezési keret, mely így létrejön, egy folyamatosan bővülő, élő képződményként mutatkozik meg, elemzésük pedig túlmutat a historiográfia hagyományos keretein – diskurzuselemzést is jelent, melyhez nemcsak az adott szerző, hanem a kortársi vélemények, személyes kapcsolatok és a történelmi korszak, korszakok bemutatása is tartozik.

Törő László Dávid *„A szellemtörténet is csak az adatokból indulhat ki” – Eckhart Ferenc történelmi munkásságának főbb problémái* című munkája – melynek alapjait a szerző 2018-ban megvédett PhD értekezésében már lefektette – egy ilyen elemzésre vállalkozik. A könyv Eckhart Ferenc (élt: 1885-1957), gazdaság-, társadalom-és jogtörténész munkásságát, valamint az akörül létrejövő diskurzust mutatja be. A munkáról gyorsan megállapítható, hogy a szerző tekintélyes mennyiségű forrást használt fel (ezek felsorolását a **Függelékben**, idézett részleteiket pedig egyes esetekben a lapalji jegyzetekben, máskor a főszövegben találhatjuk).

A szerző bevezetőjében (melyet két részre osztott, egy döntő mértékben történelemelméleti **„Bevezetés”** és egy **„Irodalmi áttekintés”** fejezetre) ki is jelöli a mű céljait: értelmezési keret létrehozása, valamint a fajsúlyos kérdések azonosítása – a teljesség igénye nélkül. Fontos megjegyezni, hogy utóbbi kérdéskört a szerző (bevallottan) saját véleménye alapján jelölte ki, mint ahogyan azt írja: „Elsősorban kiragadott vagy általam konstruált problémákra, csomópontokra igyekszem koncentrálni.” (7. oldal) Nem tagadja azt sem, hogy az Eckhart-i életművet körülvevő viták (melyek elsősorban jogtörténelmi munkásságát állítják középpontba) saját kutatását is determinálták, azok kiegyenlíthetlenségét csak részben képes feloldani. Ezt elsősorban Eckhart ismert, de kisebb mértékben elemzett gazdaság-és társadalomtörténelmi munkáinak bemutatásával, valamint hagyatékának elemzésével igyekszik elérni. Fontos, hogy a könyv nem életrajzírói indíttatásból jött létre – életrajzi adatokat csak a kontextus megértéséhez feltétlenül szükséges mértékben tartalmaz.

1. Eckhart Ferenc (1885-1957) kép forrása: Múlt-kor.hu

A bevezető rész másik felében, az „**Irodalmi áttekintés**” című fejezetben a szerző fel-felillantja azt a vitakeretet, mely Eckhart tudományos munkássága körül alakult ki. Eckhart életművét értékelő diskurzus (a már fent említett) kiegyensúlyozatlanságára jellemző, hogy a Szent Korona-eszmével kapcsolatos jogtörténeti munkásságát jóval komolyabb nagyságú – és hevessebb – vita övezi, mint az „elhanyagolt” gazdasági-társadalomtörténeti kutatásainak eredményeit. Ennek megfelelően az irodalmi áttekintés kardinális részét szintén a jogtörténeti munkásságra történő reflektálások bemutatása teszi ki. Ezt a kiegyensúlyozatlanságot a szerző többször is rögzíti – részben tényként, részben indokként, hogy miért vállalkozott egy ilyen típusú összefoglaló mű megalkotására.

A szerző bemutatja Eckhart indulását, munkamódszerét és mestereit, kortársait. Mindezt két mű – *A magyar királyi adózás története 1323-ig*, valamint a *Die glaubenwürdigen Orte Ungarns in Mittelalter* – részletes elemzésén keresztül teszi meg kiemelve, hogy Eckhart mindkettőben a magyar jogtörténet alakulására, jelenségeire keresve a magyarázatot. Eckhart korai – dualizmuskori – munkásságával kapcsolatban Törő László Dávid három pillért emel ki, három olyan jelenséget, mely végig kíséri annak munkásságát. Az életmű első – egyetemi éveitől jelen lévő – sajátossága a jogtörténet és a gazdaságtörténet összekapcsolása, együttes elemzése.

A második pillér a forrásokra alapozott történetírás és a magyar történeti kutatások európai kontextusba helyezése. A dualista jogtörténeti szemlélettel szembe menve Eckhart bölcsészdoktori értekezésében (*A magyar királyi adózás története 1323-ig*) az adózás-és gazdaságtörténet alakulásából vezette le a közép-európai országok alkotmányainak jellegzetességeit. Eckhart nagy gonddal gyűjtötte össze a kérdéskörre vonatkozó forrásokat – nemcsak királyi törvényeket elemzett, hanem az adózás problémáiról tudósító okleveleket is megvizsgálta – ez utóbbi tény Domanovszky Sándor emelte ki Eckhart művével kapcsolatban. A hiteleshelyekkel foglalkozó német nyelven íródott munkájában (*Die glaubenwürdigen Orte Ungarns in Mittelalter*) a sajátosan magyar jogi intézménnyel kapcsolatban Eckhart ismét rámutatott a (főként Timon Ákos nevéhez kötött) folytonosságot hirdető jogtörténeti szemlélet tarthatatlanságára. Kiemeli, hogy a magyar jogélet egysége a hiteleshelyeket létrehozó királyi hatalomnak köszönhető, nem pedig a Timon neve által fémjelzett „organikus Szent Korona-tannak”.

Eckhart munkásságának harmadik pillére – ahogy arra második művének címe is utal – az osztrák-német történetírás (valamint az osztrák történészek, például Harold Steinacker, Alfons Dopsch, Oswald

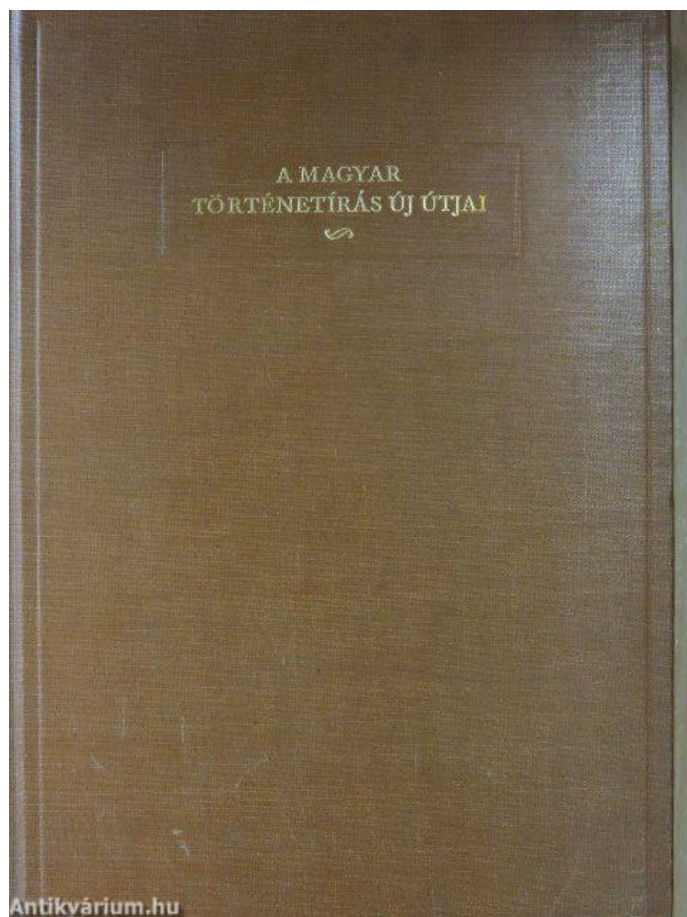
Redlich, Ludwig Bittner) nagy hatással volt történelemszemléletére – ennek oka részben az, hogy 1911-től 1929-ig Bécsben élt, kutatott és alkotott. A szerző megemlíti, hogy Eckhart (amellett, hogy maga is részt vett a magyar történelem körül kialakult vitákban) többször is igyekezett bemutatni a magyarországi történész vitákat az osztrák tudományos közegnek. De merített Eckhart magyar történészekről – például Marczali Henriktől, Tagányi Károlytól, Hóman Bálinttól, Domanovszky Sándortól, Szekfű Gyulától – is.

A szerző Eckhart gazdaságtörténeti munkásságának bemutatásával foglalkozó fejezet („**Eckhart gazdaságtörténeti nézetei A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon Mária Terézia korában (1922) példáján keresztül**”) elején ismét jelzi, hogy ahhoz, hogy annak alkotmány-és társadalomtörténeti szemléletét csak úgy lehet megérteni, ha gazdaságtörténeti munkásságát is vizsgálat alá vonjuk. Kiemeli, Eckhart gazdaságtörténeti műveiben hamar megjelenik egy olyan küzdelem koncepciója, melynek bemutatása és értelmezése végig kíséri ezen munkásságát – a sikeres gazdasági reformokat meghozó, de az alkotmányosság kérdéseire „idegen” módon közelítő Habsburg dinasztia, valamint az alkotmányos jogok védelmét előtérbe helyező, de a modernizációra sokkal kevésbé fogékony magyar rendek szembenállása.

A szerző megismétli a német nyelvű történetírás Eckhart szemléletére gyakorolt hatásának fontosságát. A vámkérdéssel kapcsolatban kiemeli az osztrák Rudolf Sieghart *Zolltrennung und Zollenheit* (1915) című munkáját, mellyel Eckhart vitába szállt. Míg az osztrák szerző elsősorban a magyar rendeket tette felelőssé a belső vámhatár létrehozásában, addig Eckhart mérsékelt álláspontot foglalt el e kérdésben – hangsúlyozva a források módszeres és szisztematikus feltárásának szükségességét. Törő László Dávid e fejezetben nagy hangsúlyt fektet Eckhart és Marczali (aki előbbi mestere is volt) munkásságának összevetésére. Míg Marczali a vámkérdéssel kapcsolatban Magyarország gyarmat-jellegét hangsúlyozta, kiváltó okaként pedig a rendek vámmentességének szükségszerűségét és a dinasztia érdekeinek sajnálatos egyezését látta, addig Eckhart (elsősorban Werner Sombart munkásságára támaszkodva, melyet a könyv szerzője részletesen bemutat egy alfejezetben) ennek okait globális és lokális problémák halmazában látta. Kiemelte Szilézia iparának elvesztésének súlyos gazdasági következményeit, az osztrák bürokrácia elmaradottságát, a magyar rendeknek gazdasági reformokkal szembeni ellenállását (melyet Marczalival ellentétben elítélt), azok végrehajtására való alkalmatlanságát, illetve azt a bécsi politikai szemléletet, mely (és ebben egyetértett Marczalival) Magyarország helyzetét, mint nyersanyagbeszállítót, végső soron gyarmatot határozta meg. A szerző a fejezetet Eckhart művére adott recenziókkal (például Szekfű Gyula, Paulinyi Oszkár és Révai József véleményével) és a mű utóéletének bemutatásával zárja.

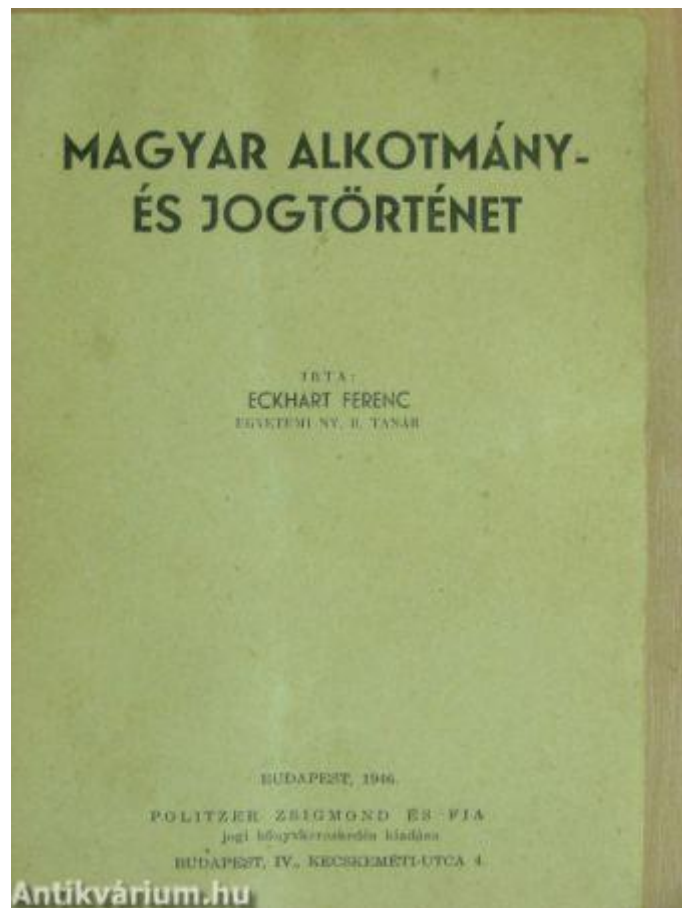
Eckhart életművének (és a róla szóló vitáknak) hangsúlyos részét teszi ki jogtörténeti munkássága, így e kérdésnek a szerző is komoly figyelmet – két fejezetet („**Az 1931-es Eckhart-vitáról**” és „**Egy új alkotmány és jogtörténet**”) – szentel. Eckhart jogtörténeti munkásságának bemutatását egy visszatekintéssel kezdi – feleleveníti Timon Ákos és tanítványainak szemléletével való szembeszállását, valamint áttekinti Eckhart 1920-as évekbeli munkásságát. Kiemeli, hogy Eckhart a '20-as években már kiérlelte saját alkotmány-és jogtörténeti szemléletét, kijelölve az általa szükségesnek tartott kutatási kereteket is. Ismét hangsúlyozza, hogy Eckhart fontosnak tartotta a közép-európai párhuzamok elemzését, azokat előtérbe helyezte a nyugat-európai (lehetséges) párhuzamokkal szemben. Fontos, hogy Eckhart munkáiban ekkoriban jelent meg hangsúlyosan a szellemtörténet, mint irányzat, ami miatt a későbbiek folyamán gyakran érte támadás munkásságának 1930-as évekbeli korszakát. A szellemtörténettel kapcsolatos historiográfia ismertetését a szerző egy alfejezetben teszi meg, kiemelve a vitatott pontokat és tisztázza a szellemtörténet és Eckhart viszonyát is. Elveti a „pozitivisták Eckhart” képét, megismételve a német történetírói hatás jelentőségét annak munkásságára

(ugyanakkor – akárcsak a könyv címében – megjeleníti Eckhart véleményét a források feldolgozásának fontosságáról), valamint részletesen ismerteti azt a vitát, mely jogtörténeti munkásságát, elsősorban az 1931-ben megjelent, a Hóman Bálint által szerkesztett *A magyar történetírás új útjai* című kötetben lévő *A magyar alkotmányfejlődés* című Eckhart által írt fejezetét övezte. Ez néhol érzelmeiktől túlfűtöttnek tűnhet, melyben Eckhart sem fukarkodott a viszontválaszokkal.

2. Az első "Eckhart-vitát" kiadó *A magyar történetírás új útjai* (1931) című kötet. Kép forrása: antikvarium.hu

Összességében megállapítható, hogy e kérdésben (akárcsak Szekfű-féle Rákóczi vitában) mind a politika, mind a tudomány képviselői összeeszméltek, hol Eckhart ellen, hol mellette emelve szót. A fejezettel kapcsolatban feltétlenül ki kell emelni annak részletgazdagságát és az új források elemzését melynek segítségével Törő László Dávid újszerűen és élvezetesen mutatta be Eckhart életének egyik leggyakrabban elemzett motívumát. De hasonló részletességgel mutatja be a szerző Eckhart alkotmány- és a szentkorona-eszme történetéről alkotott véleményét, valamint az azt övező történeti és politikai diskurzust is. Törő László Dávid a fejezetet egy-egy, Eckhartnak a Századok folyóirat élén végzett munkáját, valamint a „rég” alkotmánytörténeti szemlélettel szemben folytatott tudományos vitáját bemutató alfejezettel zárja.

3. Az Eckhart Ferenc által írt 1946-ban megjelent Magyar alkotmány és jogtörténet. Kép forrása: antikvarium.hu

Eckhart 1946 utáni élete és munkássága (a fejezet címe: „**1946 után: törés, tetőpont vagy kontinuitás?**”) szorosan összefonódott a magyar történettudomány kereteinek átalakulásával. Erre a párhuzamosságra Törő László Dávid gyakran utal – a Történelmi Társulat vezetőjeként és magánemberként egyre inkább elszigetelődő Eckhart mellett az általa képviselt történelemszemlélet is háttérbe szorult. Bemutatja az 1955-ben kirobbanó „második Eckhart-vitát”, melyet Sarlós Márton robbantott ki Eckhart munkásságának bírálatával. Bemutatja a vitának Eckhart magánéletére való hatását, jogtörténeti kutatásainak hátrébb szorulását, (kényszerű) szakítását a szellemtörténettel, valamint társadalom-és gazdaságtörténeti témák kutatásának középpontba kerülése. A szerző ebben a fejezetben hozza talán a legközelebb Eckhart Ferencet az olvasóhoz: önéletírása mellett nagy figyelmet fordít levelezésére is, melyek segítségével érzékelteti Eckhart viszonyát az újonnan kialakított tudományos keretekhez, személyekhez és önmagához – adott esetben rendkívül személyes hangon szólaltatva meg a néhai történészt.

A kötet egy átfogó összegzéssel zárul, melyben Törő László Dávid részletesen ismerteti eredményeit, módszertanát. Ismételten elhelyezi Eckhart munkásságát a magyar és európai történeti diskurzusban – kiemelve újításait, szerepét és életművének tekintélyét.

Összességében elmondható, hogy Törő László Dávid munkája, viszonylagos rövideksége ellenére – a mű 214 oldalnyi főszöveget és 43 oldalnyi mellékletet tartalmaz – átfogó képet ad nemcsak Eckhart Ferenc életművéről és az azt övező „szűkebb” diskurzusról, de a vizsgált korszakok politikai és történeti vitáiba és szellemi áramlataiba is betekintést enged. Noha a könyvben bemutatott számos személy és nézet elsősre riasztónak tűnhet, valamint képi illusztrációk hiánya és a monográfia alapvetően tudományos

céljai, szóhasználata és szerkesztése miatt elsősorban történészeknek ajánlom, de a könyv egyes részei a nagyközönség számára is kellemes kikapcsolódást nyújthat, mely betekintést enged a történettudomány vitáinak „kulisszatitkaiba”, megjelenítve a szaktekintély mögött az embert.

A bemutatott könyv adatai: Törő László Dávid: „A szellemtörténet is csak az adatokból indulhat ki” – Eckhart Ferenc történeti munkásságának főbb problémái. Ráció Kiadó, Budapest, 2020.